

Izveštaj sa skupa AI i arhivi: izazovi i mogućnosti digitalnih i izvorno digitalnih arhiva. Britanski državni arhiv i Britanska knjižnica, 28. – 29. siječnja 2021.

U organizaciji Britanskog državnog arhiva (*The National Archives*) i Britanske knjižnice (*British Library*) 28. i 29. siječnja 2021. godine održana je druga *online* radionica AURA istraživačke mreže pod naslovom *AI i arhivi: izazovi i mogućnosti digitalnih i izvorno digitalnih arhiva (AI and Archives: Current Challenges and Prospects of Digital and Born-digital archives)*. Radionica je okupila stručnjake iz područja digitalne humanistike, arhivistike, računarstva i srodnih grana radi proučavanja izazova koji se susreću pri implementaciji tehnologija umjetne inteligencije u arhivima. Radionica je organizirana u serijama izlaganja, interaktivnim sesijama i okruglim stolovima.

Prvi dan izlaganja bio je fokusiran na pitanja pristupa sadržaju iz perspektive infrastrukture i korisnika s posebnim osvrtom na etičke implikacije korištenja umjetne inteligencije. Nakon uvodnog pozdrava organizatora prvog dana radionice (Britanskog državnog arhiva) radni dio je započet izlaganjem Catherine Elliot (Britanski državni arhiv) pod naslovom Transformacija korisničkog iskustva s mrežnim arhivima (*Transforming how our users engage with the archive online*). U izlaganju je predstavljen projekt Etna koji kao cilj ima povećati vidljivost i dostupnost izvornog arhivskog gradiva, unaprijediti korisničko razumijevanje sadržaja i mrežnih servisa Britanskog državnog arhiva te uspostaviti komunikaciju između arhiva i korisnika koja će rezultirati aktivnim korisničkim sudjelovanjem. Izrađeni prototip koji se sastoji od nekoliko vrsta vizualizacijskih modela i načina pretraživanja gradiva dostupan je na adresi: <https://alpha.nationalarchives.gov.uk>. Drugo izlaganje prvog dana bilo je naslovljeno Računalni vid u istraživanju nacionalne zbirke: izazovi i perspektive u pristupu slikovnim zbirkama (*Towards Computer Vision Search and Discovery of our National Collection: Challenges and Prospects in Accessing Image Collections*), a iznijeli su ga Bernard Ogden i Lora Angelova iz Britanskoga državnog arhiva. Tema je istražila korištenje tehnologija umjetne inteligencije (neuronske mreže) u povećanju dostupnosti slikovnih podataka, ali i način oblikovanja grafičkih korisničkih sučelja za pretraživanje slikovnih podataka.

Nakon polusatnih interaktivnih sesija i okruglog stola uslijedio je drugi dio programa: izlaganje Lorne Hughesa (Sveučilište u Glasgowu) s temom Sretni grad ili izgubljen u poplavi?: etičnost povezivanja i pretraživanja sadržaja koje su stvorili korisnici (*Lucky town, or lost in the flood?: the ethics of linking and searching community generated content*). Predavanje je obradilo teme dostupnosti, prava za korištenje i načine analize sadržaja koje su stvorili korisnici (CGDC – *Community Generated Digital Content*). Drugu temu, Evolucija digitalnih obrazovnih programa zaposle-

nika Britanske knjižnice: od HTML-a do etičnosti u umjetnoj inteligenciji (*The evolution of the British Library Digital Scholarship Staff Training Programme: From HTML to Ethics in AI*), predstavila je Nora McGregor, digitalni kustos europske i američke zbirke u Britanskoj knjižnici. U okviru svog izlaganja izložila je program digitalnog usavršavanja koji se provodi u Britanskoj knjižnici te njegove ciljeve koji su usmjereni na stvaranje kodiranog teksta upošljavanjem OCR i HTR tehnologija, čišćenje digitalnih zbirki, klasifikaciju podataka, računalni vid i druge tehnologije koje se u multidisciplinarnom pristupu koriste u povećanju razumijevanja i dostupnosti gradiva. Prvi dan radionice završio je još jednom interaktivnom sesijom i okruglim stolom te sumiranjem svega do tada iznesenog. Interaktivne sesije prvog dana organizirane su uz pomoć interaktivnog prezentacijskog sustava Mentimeter koji je omogućio sudjelovanje u stvarnom vremenu odgovorima na unaprijed postavljena pitanja čime je ostvareno poticanje rasprave između sudionika.

Drugi dan skupa organizirala je Britanska knjižnica, a započeo je uvodnim izlaganjem Rachel Foss (Britanska knjižnica), Larryja Stapletona (Wateford tehnološki institut) i Mathieua d'Aquina (Sveučilište u Galwayju). Prva sesija nazvana E-mail arhivi: izazovi pristupa i kolaboracijske inicijative obuhvatila je dva izlaganja: prvo Calluma McKeana (Britanska knjižnica) i Jessice Smith (Sveučilište u Manchesteru) nazvano Rad s ePADD-om: procesi, izazovi i kolaboracijska rješenja u radu s arhivima elektroničke pošte (*Working with ePADD: processes, challenges and collaborative solutions in working with email archives*) i drugo Stephanie Decker (Sveučilište u Bristolu) i Santhilate Venkate (Britanski držani arhiv) naslovljeno Svjetlost u mraku arhiva: korištenje umjetne inteligencije za povezivanje konteksta i sadržaja u zbirkama elektroničke pošte (*Finding Light in Dark Archives: using AI to connect context and content in email collections*). McKean i Smith izvještavaju o sustavu ePADD (<https://library.stanford.edu/projects/epadd>) koji omogućava vrednovanje, obradu, dugoročno očuvanje, pretraživanje i pristup arhivima elektroničke pošte. Neki od problema s kojima se susreću u obradi *e-mail* arhiva su regulatorno okruženje, odnosi sa stvarateljima, format, količina, zastarjelost tehnologije, privatnost i etička pitanja. Sustav ePADD, razvijen suradnjom Sveučilišta Stanford, Harvard i Manchester, omogućuje stvaranje zajedničkog okruženja u rješavanju tih problema. Decker i Venkate govore o upotrebi umjetne inteligencije za ekstrakciju konteksta u kojemu su stvorene poruke elektroničke pošte te identificiraju dva izazova: način korištenja *e-mail* arhiva kao žarišta interesa naspram isključivog dugoročnog očuvanja i promatranje *e-mail* arhiva kroz organizacijsku strukturu naspram individualnog pristupa.

Nakon završetka prve sesije i interaktivnih sesija u manjim grupama predstavljena je druga tema drugog dana: Novi formati, interaktivni narativi i sociokulturološka pitanja korištenja umjetne inteligencije. U prvom izlaganju Lynde Clark

(Sveučilište u Dundeeju) i Giulie Carle Rossi (Britanska knjižnica) pod naslovom *Novi formati: prikupljanje interaktivnih narativa u britanskom arhivu weba (Collecting Emerging Formats: Capturing Interactive Narratives in the UK Web Archive)* iznesena je problematika prikupljanja gradiva u formatima zapisa koji odudaraju prema sadržaju i strukturi od dosad poznatih i obrađivanih. Arhivski zapisi koji su izvorno nastali u digitalnome formatu i multimedijски sadržaji, sadržaji s nestandardnim metapodacima i ovisni o uređajima bili su u fokusu ovog istraživanja. Drugo, ujedno i posljednje, izlaganje skupa bavilo se temom Povratak žena u umjetnu inteligenciju: kolektivno dizajnirani *AI* glasovni asistenti (*Women Reclaiming AI: a collectively designed AI Voice Assistant*). Coral Manton (Sveučilište u Bathu) izložila je ovu temu koja obuhvaća istraživanje provedeno na danas najpopularnijim glasovnim asistentima (Siri, Cortana, Alexa, Google Assistant) i njihovu rodnu i rasnu pristranost s obzirom na profil osoba koje su ih dizajnirale. Raspravljalo se o negativnim rodним stereotipima u tehnologiji općenito, ali i specifičnim problemima u vezi s glasovnim asistentima (npr. ženski glas kao osnovni alat komunikacije glasovnih asistenata). Dvodnevna radionica završena je interaktivnom sesijom i virtualnim okruglim stolom.

Dakle, ova radionica dotakla se značajnih i aktualnih pitanja korištenja umjetne inteligencije i povezanih tehnologija u arhivima. Raspravljani su i proučeni etički, rasni, rodni i tehnološki aspekti korištenja umjetne inteligencije te su postavljeni temelji za buduće proučavanje ovog fenomena. Zaključeno je kako arhivski djelatnici moraju biti u toku sa suvremenim tehnološkim rješenjima kako bi u pravo vrijeme i na pravi način mogli predvidjeti sve kompleksnosti gradiva koje će se u budućnosti morati adekvatno prikupiti, zbrinuti i davati na korištenje. Također, može se očekivati i da će arhivisti imati potrebna znanja i da će savjetovati stvaratelje o tome kako najbolje iskoristiti nadolazeće tehnologiju pri stvaranju gradiva u digitalnome obliku te njegova čuvanja do predaje u (digitalni) arhiv.

Hrvoje Stančić
Željko Trbušić